

مطالعه‌ی تطبیقی نمادگرایی در فضاهای معماری و متن ادبیات نمایشی در نمایشنامه‌ی پرنده آبی اثر موریس مترلینگ

دکتر سیروس جمالی *

پروین فرازمنند **

چکیده

نماد نشانه‌ای از امری است که امر دیگر را القا می‌کند. در این شیوه، هنرمند، واقعیت‌ها را نه به طور مستقیم بلکه به صورت نشانه‌ها ارائه کرده است. در هنرهای نمایشی، نمایشنامه‌ها بر پایه نمادها استوار هستند و شکل گرفته‌اند. در معماری، معمار می‌تواند با استفاده از زبان الگوها بناها را شکل دهد. در این پژوهش، هدف بررسی کاربرد نماد در ادبیات نمایشی و معماری است و مقایسه تفاوت‌ها و شباهت‌های نماد در فضاهای معماری و متن نمایشنامه‌ی پرنده آبی اثر موریس مترلینگ. روش به کار رفته تحلیلی-توصیفی و ابزار به کار رفته مطالعات کتابخانه‌ای و تحلیل داده‌های حاصل است. نمایشنامه‌ها، جامعه آماری و نمایشنامه‌ی پرنده آبی نمونه آماری می‌باشند. نتیجه این است که با فضا نیز می‌توان تخیل ایجاد کرد و بیننده فضا را آن طور که خود تصور می‌کند درک می‌کند و می‌توان رنج و غم را در بنا با استفاده از عناصر فیزیکی نشان داد. همچنین می‌توان در نوشته‌های ادبی و نمایشی با استفاده از کلام، هندسه و تزیینات، ایده طراحانه و عناصر را وارد روح کار کرده و احساسات خواننده را درگیر نمود.

واژگان کلیدی: نماد، نشانه، معماری، ادبیات نمایشی، نمایشنامه، پرنده آبی

مقدمه

انسان مهم‌تر از هر چیز، موجودی معنا ساز^۱ است و معنا را از طریق تولید و تفسیر نشانه‌ها به وجود می‌آورد. همانطور که پیرس گفته است «ما فقط از طریق نشانه‌ها می‌توانیم بیاندیشیم» (چندلر، ۱۳۸۷، ۴۱). پیرس یکی از نخستین افرادی است که به طبقه بندی واحدهای مورد مطالعه در این دانش عام همت گمارد. وی نشانه‌ها را به این صورت دسته‌بندی کرده است: شمایل^۲، نمایه^۳ و نماد^۴. این گونه نشانه‌ها اطلاعات مختلفی را درباره‌ی رابطه‌ی بین نشانه و موضوع آن عرضه می‌دارند. شمایل نشانگر حقیقتی کیفی، نمایه نمایانگر حقیقتی کمی است و نماد حقیقتی قانون‌مند را بیان می‌کند (دینه سن، ۱۳۸۹، ۸۴). به اعتقاد وی شمایل نشانه‌ای است که میان صورت و معنی‌اش نوعی شباهت صوری وجود داشته باشد. اما نماد، نشانه‌ای است که میان صورت و معنی‌اش رابطه‌ای قراردادی وجود داشته باشد (صفوی، ۱۳۹۲، ۳۵). از طرفی نماد و استفاده از نمادها منجر به ایجاد مکتب نمادگرایی می‌شود (قاسم‌زاده، ۱۳۷۷، ۳۰). نمادگرایی^۵ یعنی به کاربردن نماد به عنوان شیوه‌ای برای بیان در هنر و ادبیات. این شیوه در آثار ادبی دوره‌های تاریخی بیشتر ملت‌ها کم و بیش به کار رفته است. اما آنچه به عنوان نمادگرایی در ادبیات و شعر از آن بحث می‌شود نهضتی است که در اواخر قرن ۱۹ در شعر فرانسه به وجود آمد. سپس در سایر انواع ادبی ادبیات فرانسه و سایر کشورها بخصوص انگلیس و آمریکا نفوذ کرد. بیانیه یا مانیفست نمادگرایان در سال ۱۸۸۶ منتشر شد که در آن اصول این مکتب اعلام شده بود (میرصادقی، ۱۳۶۹، ۱۱۰۴). با آغاز نمادگرایی در شعر، سایر بخش‌های هنر نیز از این مکتب تأثیر پذیرفتند. به طوری که ادبیات نمایشی به عنوان جزو مهمی از هنر، از این امر مستثنی نبوده و از مکتب نمادگرایی تأثیر پذیرفته است؛ اما این مکتب نه فقط در ادبیات نمایشی بلکه در هنرهای دیگر نیز اهمیت بسیار فراوان دارد تا جایی که می‌توان گفت بدون

آشنایی و شناخت نمادهایی که در بسیاری از آثار هنری کار حیاتی دارند، فرایافت آن آثار ناقص و شاید ناممکن باشد (ناظر زاده کرمانی، ۱۳۶۷، ۲۴). معماری نیز به عنوان بخشی از هنر که برآمده است از ذهن انسان برای ایجاد بستری برای زندگی او همواره نشانه رمز و نماد جایگاه و کاربردی بالا و دیرین داشته است. چرا که هنرمند معمار نماد را به عنوان زبانی استعاری برای برقراری ارتباطی در سطوح مختلف و بسته به آگاهی و ژرف‌اندیشی مخاطب خود انتخاب کرده است که می‌تواند زبان گویای معمار و خالق بنا در زمانه او برای آیندگان باشد (بمانیان، دراز گیسو، سالم، ۱۳۹۲، ۱۵).

بر پایه دانش نشانه‌شناسی، هر اثری از جمله یک بنای معماری به مثابه یک متن است که خواندن آن عبارت است از تأویل نشانه‌های آن توسط کاربر فضا. از این منظر معماری نیز نوعی زبان است و از آنجا که زبان نظامی است از واژه‌های وابسته به هم، یک اثر معماری همچون متنی است که کلمه‌های آن احجام، بافت‌ها و اجزای تشکیل‌دهنده بنا بوده که ضمن وابستگی معنایی به هم اغلب از طریق رمزگان‌های زیباشناختی و اجتماعی پیام خود را انتقال می‌دهند (نقره‌کار، رئیسی، ۱۳۹۰، ۷).

شارل بودلر پایه‌گذار مکتب نمادگرایی بود. در میان کسانی که از بودلر الهام گرفتند و با آثار خود زمینه را برای پیدایش نمادگرایی آماده ساختند پل ورلن، آرتور رمبو و استفان مالارمه از همه مشهورتر هستند (قاسم‌زاده، ۱۳۷۷، ۳۰). از جمله نویسندگانی که تحت تأثیر آثار بزرگان این مکتب قرار گرفت، موریس مترلینگ بود. اولین نمایشنامه‌ی وی (پرنسس مالن) را که اعتراضی بود به ناتورالیسم عینی و ملموسی که آن زمان صحنه تئاتر را قبضه کرده بود، می‌توان نخستین نمایشنامه نمادگرایانه (سمبولیستی) نامید.

مترلینگ در نمایشنامه‌هایش قالب و قواعد و رسم و رسوم تئاتر کلاسیک را در هم ریخت و فرم دراماتیک کاملاً نوینی را روی صحنه برد.

لذا وی به عنوان پیشگام مکتب و نهضت سمبولیسم در تئاتر شناخته شد (مشیری، ۱۳۸۷، ۶۴). پرنده آبی مشهورترین نمایشنامه‌ی مترلینگ در مکتب سمبولیسم است که در سال ۱۹۱۱ برنده‌ی جایزه‌ی نوبل شد. در این نمایشنامه فلسفی که به شکل یک قصه‌ی شیرین حکایت شده، شیوه‌ی سمبولیسم که مترلینگ در تمام کتاب‌های خود آن را به منتهی درجه‌ی زیبایی رسانده، بیش از سایر کتاب‌هایش نمایان است (نوشین، ۱۳۸۵، ۹). هدف این مقاله بررسی این مطلب است که نمادگرایی در فضاها، معماری و متن ادبیات نمایشی در نمایشنامه پرنده آبی به چه صورتی نمود یافته و چه نکات اشتراک یا تفاوت‌هایی در نحوه کاربرد نمادها دارند؟ روش به کار رفته در این مقاله توصیفی-تحلیلی است که ابزار به کار رفته مطالعات کتابخانه‌ای و تحلیل داده‌های حاصل از مطالعات کتابخانه‌ای می‌باشد. هنرهای هفتگانه به عنوان جامعه‌ی آماری و معماری و ادبیات نمایشی نمونه‌ی آماری هستند.

مکتب نمادگرایی

مکتب نمادگرایی به عنوان واکنشی در برابر مکتب واقع‌گرایی و ناتورالیسم به وجود آمد. پایه فلسفی مکتب نمادگرایی، فلسفه‌ی ایدئالیسم است که برای درک حقیقت به احساس و تخیل بیش از تفکر ارزش می‌دهند. نمادگرایان برخلاف ناتورالیست‌ها به اصول علمی برای کشف و ساخت دنیا اعتقادی نداشتند و روح بشر را پیچیده‌تر از آن می‌دانستند که بتوان آن را با قواعد و قوانین علمی تجزیه و تحلیل کرد و بازساخت (میرصادقی، ۱۳۶۹، ۱۱۰۶).

زمینه‌های فلسفی و هنری در پیدایش نمادگرایی

ت ۱) نظریه‌های پیدایش نمادگرایی

نظریه پرداز	نظریه
جرج ویلهلم فردریک هگل	هنر نمادگرایی، ملتفت و متوجه کشف و نمود نیروهای مبهم و مرموزی است که هم در طبیعت وجود دارد و هم در رویدادهای اجتماعی، تاریخی و انسانی. نمایش چنین «روح مخفی، مرموز و مبهمی» به سادگی ممکن نیست. به همین دلیل آن دسته از هنرمندانی که به یافتن و نمودن آنها دست یازیده‌اند، نهایتاً به القاء، اشاره و کنایه به آنها بسنده کرده و به نمایش طرح و تصاویری - که تا حدی با آن «روح مخفی، مرموز و مبهم» تفاوت داشته و شکل مخدوشی از آن آنهاست - خود را محدود ساخته‌اند.
آرتور شوپنهاور	بر دنیای درون و ذهنیات انسانی تأکید دارد. او به وجود دنیای مرموز و غریبی اعتقاد دارد که در آن نیروی سترگ و خستگی‌ناپذیر در چرخش و تکاپو به سر می‌برد. او دنیای ظاهری و توهمی را از دنیای باطنی و حقیقی تفکیک نموده و درباره‌ی حال و هوا و فضای رویایی و پندارگونه‌ی آن، توصیف‌ها و توجیه‌هایی ظریف و عمیق طرح و ترسیم می‌کند که در پیدایش زیربافت فلسفی هنر نمادگرایی بسیار سودمند و الهام‌انگیز است.
ولفگانگ ون گوته	در هنر نمایش تنها آنچه شعرگونه و نمادوار است، متعالی و ستایش‌پذیر و دارای ارزش‌های نمایشی می‌باشند و میزان نبوغ و موفقیت هر نمایشنامه‌نویس تا حدود زیادی به میزان و مقدار جوار و قرابت او به هنر شاعری و نمادگرایی بستگی دارد.
فردریک نیچه	نیچه در ساختن زمینه نمادگرایی یک سهم عمده دارد و آن تأکیدی است که به اهمیت رویا در آفرینش هنری دارد. وی بیان می‌کند: همه اشعاری که در دنیا سروده شده چیزی است که حقایق نیستند، بلکه حقایقی‌اند که صحت آنها در رویاها احساس می‌شود. بیشتر نمایشنامه‌های نمادگرا، فضایی رویایی یا کابوس‌وار دارند و حقایق آنها در همین فضاها به اثبات می‌رسد.
ریچارد واگنر	به نظر او در انسان هم قدرت تعقل وجود دارد و هم استعداد و قابلیت‌های عاطفی. هنری که تنها بر عقل انسان اثر بگذارد و یا منبعث از این استعداد و قابلیت باشد، ناقص و مخدوش است. هنر کامل با انسان کامل سر و کار دارد و انسان کامل ترکیب مناسبی از عقل و عاطفه است.

براساس (ناظرزاده کرمانی، ۱۳۶۷، ۸۴) از نگارنده

ویژگی‌های کلی نمادگرایی

- ۱- حالت اندوه‌بار و ماتم‌زای طبیعت و مناظر و حوادثی را که مایه‌ی یأس و عذاب و نگرانی و ترس انسان است بیان می‌کنند.
- ۲- به اشکال و سمبول‌ها و آهنگ‌ها و قوانینی که احساسات پذیرفته است توجه دارند.
- ۳- هر خواننده‌ای اثر ادبی را به نسبت درک و احساس خود می‌فهمد. از این رو باید چنان آثاری به وجود آورد که همه کس آن را به طور عادی و متشابه درک نکنند، بلکه هر خواننده‌ای بنا به وضع روحی و میزان درک خویش معنی دیگری از آن دریابد.
- ۴- تا حد امکان باید از واقعیت عینی^۶ دور و به واقعیت ذهنی^۷ نزدیک باشد.
- ۵- انسان دستخوش نیروهای ناپیدایی است که سرنوشت او و طبیعت را تعیین می‌کنند. از این رو، آنان حالت مرگبار و وحشت‌آور این نیروها را در میان نوعی رویا و افسانه بیان می‌کنند.
- ۶- می‌کوشند حالت غیرعادی روحی و معلومات نابهنگامی را که در ضمیر انسان پیدا می‌شود و حالات مربوط به نیروهای مغناطیسی و انتقال فکری را در اشعار و آثارشان بیان کنند و بیافرینند.
- ۷- به مدد تخیل، حالات روحی را در میان آزادی کامل با موسیقی کلمات و با آهنگ و رنگ و هیجان تصویر می‌کنند (صفرزاده، ۱۳۸۹، ۶۴).

نمادگرایی در معماری

- عوامل متنوعی بر شکل‌گیری فضاهای معماری در گذشته تأثیر می‌گذاشته‌اند که می‌توان به شرح زیر طبقه‌بندی کرد:
- ۱- عوامل مادی و محیطی^۲ - عوامل فرهنگی و انسانی
- عوامل مادی و محیطی شامل پدیده‌هایی مانند مصالح قابل دسترس، خصوصیات محیطی و جغرافیایی عرصه‌ای که یک فضای معماری در آن ساخته می‌شود، می‌باشد. خصوصیات کارکردی فعالیت یا

فعالیت‌هایی که یک فضا برای آن طراحی و برپا می‌شود و همچنین عوامل پدیده‌های اقتصادی که به بودجه در نظر گرفته برای هر فضای معماری و امکانات قبل تهیه برای طراحی و ساخت فضا مربوط می‌شود، از دیگر عوامل مادی هستند. عوامل فرهنگی و انسانی شامل پدیده‌هایی مانند تاریخ و فرهنگ جامعه می‌شود که بازتاب آن در هنرها و از جمله در معماری به صورت مجموعه از قواعد، شکل‌ها و نمادها تجلی می‌یافته و سنت‌های هنری را شکل می‌دهد است که نقش مهمی در شکل‌گیری آثار هنری داشته است (سلطان‌زاده، ۱۳۹۰، ۳۸).

نظام‌های کاربردی نماد در هنر معماری در ۴ وادی زیر به عنوان اصلی‌ترین جایگاه کاربردی نمادها بررسی می‌شود.

۱- کانسپت و ایده‌ی طراحی:

کانسپت‌ها ایده‌هایی هستند که عناصر گوناگونی را در یک جا گرد هم می‌آورند. این عناصر گوناگون در متن نوشتار، تفکرات، تصورات و مشاهدات هستند. در معماری کانسپت مسیری است که طی آن نیازهای فیزیکی شرایط محیطی و باورها به هم می‌پیوندند و به این ترتیب کانسپت‌ها بخش مهمی از روند طراحی معماری را شکل می‌دهند.

۲- ریاضیات:

ساحت کاربرد ریاضیات و نمادهای ریاضی در معماری را می‌توان به سه دسته کلی تقسیم کرد:

الف) هندسه‌ی پلان و احجام بنا: هندسه در حد تبیینی از تشخیص اعداد به انسان سنتی امکان کاوشی ژرف‌تر در فرآیندهای طبیعت می‌دهد.

ب) تناسبات بنا: واحد در حد خالق، با نقطه آغاز می‌شود با دو نقطه در حد خط حرکت می‌گیرد که دَوْران شعاع‌وارش کره را پدید می‌آورد. کره آشکاترین نماد توحید است و تقسیمش به چند ضلعی‌های محاط منتظم اساس تمامی قوانین سنتی تناسبات را تشکیل می‌دهد.

ج) کاربرد اعداد خاص در طراحی: عدد نشانه رمزی

از ارتباط بین ماده و معنی است. علم عدد از نظر مکاتب منسوب به متألّهین به عنوان علمی پر رمز و راز که کثرت علم را به وحدت پیوند می‌دهد شناخته می‌شود.

۳- تزئینات (خوشنویسی، اسلیمی، اشکال تزئینی و هندسه‌ی مسطحه و رنگ):

تزئین تنها راه برای رها شدن ماده از سنگینی دنیوی می‌باشد. هنرمند با اصیل گردانی سطوح، عقل را به اندیشیدن به فضایی فراتر از ماده سوق می‌دهد تا پس از این نقوش به قلمرو لایتناهی راه یابد.

انواع تزئینات به کار رفته که دارای جنبه‌ی نمادین نیز می‌باشند عبارتند از: هندسه، خط، اسلیمی، رنگ.

هندسه: الگوی هندسی چون طرح‌های فضایی نیازمند الگوهای فضاپوش سطحی‌اند. الگوها یا نقش‌مایه‌هایی که پهلو به پهلو نمو می‌کنند. جوهره‌های کیفی همه‌ی شکل‌های هندسی به هدفی مرکزی گرایش دارد. از پیامد خطوط هماهنگی که شکل‌های جداگانه به وجود می‌آورند است که الگوهای متفاوتی به بار می‌آیند. الگوهای سطحی بام‌ها میل به توسعه با خط‌هایی مدور و مرکزگرا دارند که نماد کیهان است و این امر متفاوت با خطوط مولد دیوارهاست که گرایش به استحاله مربع به دایره دارند که نماد اعتلای نفس است به روح و کف الگوهای مربع را می‌پذیرد که نماد خود زمین است.

خط: خط تجسم بصری وحی الهی است، هم به صورت هم به محتوا. نفس ساختار خط مرکب از کشه‌های به هم بافته‌ی طولی و عرضی در بافتی سخت غنی، از نمادگرایی کیهان‌شناسی توان می‌گیرد. **اسلیمی:** باز آفریننده‌ی فرآیندهای کیهانی آفریدگار از طریق طبیعت‌اند. هر اسلیمی بازنمای تحرکی است که تکرار منتظم ویژگی‌ها، عناصر و پدیده‌ها بر آن دلالت می‌کند. اسلیمی کل سطح را پر نمی‌کند بلکه چون صوری است در فضا که برجسته وار بر پس‌زمینه‌ی انفعالی قرار گرفته باشد.

رنگ: در تمدن‌های باستان و در مذاهب، رنگ‌ها از

جایگاه نمادینی برخوردارند. سفید را رنگ خدایان می‌دانسته‌اند. نزد آنها و نزد ایرانیان، رنگ سفید مظهر پاکی، تقوا و پاکدامنی است. برای اقوام مایا، آزتک و اینکا که از سرخپوستان آمریکا هستند، رنگ سفید با شمال، سرزمین سرما، پیوند خورده است. رنگ سرخ با شرق، سرزمین آفتاب؛ رنگ سیاه با غرب، سرزمین تاریکی؛ و رنگ زرد با جنوب. رنگ‌ها در جوامع مختلف معنایی متفاوت و گاه متضاد دارند و این امر بر غنای هنر ملت‌ها می‌افزاید.

۴- اجزا و عناصر:

در تمامی قالب‌های هنری می‌توان عناصری را دید که جدای از نقش عملکردی به عنوان جزیی مادی از یک اثر دارای نقشی معنوی و یا حامل معنایی هستند که گاه نه تنها جنبه معنوی آن از جنبه مادی آن کم‌ارزش‌تر نیست بلکه تأثیر آن در مخاطب بسیار بیشتر از جنبه‌ی عملکردی آن است (بمانیان، دراز گیسو، سالم، ۱۳۹۲، ۱۷).

ویژگی‌های نمایشنامه نمادگرایی

همه ویژگی‌های نمادگرایی در یک نمایشنامه به کار نرفته بلکه در مجموعه آنها پیداشده‌اند. این ویژگی‌ها عبارتند از:

۱- هر صحنه منجر به نمادی می‌گردد که سبب رها شدن تخیل گردیده و در ذهن تماشاگر حالت و فضایی ایجاد می‌کند که مطلوب نمایش‌نامه‌نویس بوده است.

۲- تسلط سه عنصر: زمینه‌ی فراگیر، حالت و فضا بر منطق نمایشنامه است. تداوم نمایشنامه‌های نمادگرا و اندازه هر صحنه بستگی به همین سه عنصر نمایشی دارد. هر صحنه با تغییر زمینه‌ی فراگیر یا حالت و فضای آن تغییر می‌یابد. نمادها که سازنده‌ی این سه عنصرند نمایشنامه را سامان‌بندی نموده‌اند.

۳- شخصیت‌های نمایشنامه‌های نمادگرا با اندازه متناسبی از ابهام^۱ و ابهام^۲ و رمز^{۱۰} پرداخت گردیده‌اند.

۴- در نمایشنامه‌های نمادگرا برخی از نمادها تکرار می‌شوند تا لحظات مهم و نکات مهم نمایش‌نامه را در ذهن تماشاگر زنده نگاه دارند و نیز سبب شوند تا

حالت و فضای نمایشنامه خصوصیت مرموز خود را حفظ کند.

۵- زبان نمایشنامه‌های نمادگرا، ساده و شاعرانه، موسیقایی، تکرارشونده خیال‌انگیز مبهم و زنگ‌دار است. گویی زبان نمایشی در دست نمایشنامه‌نویس به عنوان مصالحی جهت ساختن نمادهایی است که به کمک آنها بتواند احساسات و عواطف و صف‌ناپذیر را توصیف و واقعیت‌های عمیق درونی را افشا نمایند.

۶- درونمایه‌ی نمایشنامه‌های نمادگرا بیشتر اموری محنت‌انگیز می‌باشند.

۷- نمایشنامه‌نویسان نمادگرا از فانتزی (خیال ساخته) بهره فراوانی برده‌اند.

۸- تمثیل^{۱۱} که شیوه‌ای نمادگرایانه است، زمینه مشترک نمایشنامه‌های حماسی و نمادگرا نیز می‌باشد.

۹- بن اندیشه‌های نمایشنامه‌های نمادگرا با بن اندیشه‌های نمایشنامه‌های واقعیت‌گرای تفاوت دارند. در نمایشنامه‌های واقع‌گرای، معمولاً پیام‌ها و بن اندیشه‌هایی روشن و صریح گنجانده شده است (ناظر زاده کرمانی، ۱۳۶۷، ۶۶۹).

نمایش‌نامه پرنده آبی

در این نمایش‌نامه دو کودک فقیر به نام‌های تیل تیل و می تیل شب قبل از کریسمس، با دیدن جشنی که افراد اعیان گرفته‌اند و صحبت در مورد آن وارد دنیای تخیلی می‌شوند و مشغول صحبت با یک پری می‌شوند. پری با دادن الماس جادویی از آنها می‌خواهد با گذاشتن از سرزمین‌هایی خیالی پرنده‌ای را برای او بیاورند و دختر بیمارش را نجات دهند. این دو کودک در این میسر دچار اتفاقاتی خیالی شده و پرنده آبی را پیدا می‌کنند. صبح با بیدار شدن از خواب همه چیز عادی و زیباتر است. همسایه‌ای که دخترش بیمار است و برای گرفتن کبریت به خانه این دو کودک فقیر آمده بی شباهت با پری دنیای خیالی نیست.

فضاهای معماری نمایشنامه پرنده آبی

ت (۲) فضاهای معماری نمایشنامه و نوع تجلی نمادگرایی در فضاها

پرده	تابلو	فضا	توضیحات	نماد
اول	اول	خانه‌ی هیزم شکن	کلبه‌ی ساده و محقر، بخاری دیواری با چند تکه هیزم، دو پنجره در انتها، در در سمت چپ و با یک کلون بزرگ باز و بسته می‌شود، در دیگر در سمت راست، نردبانی برای دسترسی به بام خانه.	- استفاده از عناصر برای بیان و نشان دادن سادگی و بی‌آلایش بودن کلبه
دوم	دوم	خانه‌ی پری	سرسرای عالی در کاخ پری «پری لون»، وجود ستون‌های مرمر روشن با سرستون‌های زرین و سیمین، پلکان، نرده، سردر، نفوذ نور زیاد قشنگ به سرسرا از در اتاق صندوق خانه‌ی پری.	- تزیینات برای نشان دادن شکوه کاخ - استفاده از عناصر برای جلوه عظمت
	سوم	شهر یادگاراها	وجود یک خانه دهقانی با صفا در شهر، پنجره‌های بسته و گلدان گل جلو پنجره‌ها،	- نشان دادن صفا و صمیمیت در شهر و بنا با استفاده از عناصر
سوم	چهارم	کاخ تاریکی	تالار بزرگ، عجیب، باشکوه، اسرارآمیز، شبیه یک ضریح بزرگ یا نظیر پرستشگاه‌های یونانی یا مصری، دیوارهای تالار مثل این که از فلز سیاه است، ستون‌های بزرگ و بلند، سرستون‌ها و زینت‌ها که از مرمر سیاه، طلا و آبنوس ساخته شده، کف تالار از سه قسمت که توسط چند پله به هم راه دارند، در بسیار بزرگ از مفرغ و حجاری‌های باشکوه در اطرافش، درهای بزرگ برنزی در چپ و راست تالار بین ستون‌ها.	- به کار بردن تناسبات (ریاضی) برای به تصویر کشیدن بزرگی و عظمت تالار - تزیینات برای نشان دادن شکوه کاخ
			درخت‌های کهن گوناگون	
چهارم	پنجم	جنگل		
	ششم	جلو پرده		
چهارم	هفتم	گورستان	صلیب چوبی بالای سر گورها، سبزی و گل کنار گورها، ستون کنار گور	- استفاده از عناصر نمادین برای نشان دادن کاربری - استفاده از گل و گیاه برای نشان دادن تناقض مرگ و زندگی

جملات نمادی متن

ت ۳) جملات نمادی در متن نمایشنامه

نماد	متن	تابلو	پرده
- درونمایه اموری محنت‌انگیز - زبان ساده برای بیان مفهوم	- امسال خون‌های ما بوی عید نمیداد. از عیدی هم خبری نیست + چرا؟ - شنیدم مادر می‌گفت: امسال نتونسته به شهر بره بابائونل را خیر کنه که خونه ما بیاد اما سال دیگه خودش میاد. + تا سال دیگه خیلی مونده؟ - همچی کم هم نمونده اما می‌دونی امشب نونل خونه بچه‌های اعیون می‌ره.		
- درونمایه اموری محنت‌انگیز	من وقتی کوچک بودم به دفعه از آن‌ها (شیرینی) خورده‌ام ما نمی‌تونیم هر وقت دلمون بخواد نون کره‌ای بخوریم		
- فقر - سخاوت در اوج فقر - درونمایه اموری محنت‌انگیز	شیرینی‌هایی را تصور می‌کنند که به او داده اند می‌شمرند... - من دوازده تا دارم + من چهار دفعه دوازده تا. اما غصه نخور از مال خودم به تو هم می‌دهم		
- شخصیت نمایشنامه با اندازه متناسبی از ابهام و ابهام و رمز	یک پیرزن قد کوتاه سبز پوش با روسری داخل می‌شود. پیرزن قوز دارد، می‌لنگد، یک چشمش کور است، بین دماغ و چانه‌اش دیگر فاصله‌ای نمانده، قامتش خمیده- شاید این پیرزن یک پری است.	اول	اول
- پیام مبهم و غیرصریح - رها شدن تخیل	شما این جا سبزه‌ای که آواز می‌خونه یا پرنده آبی رنگ دارید؟		
- غیر معمول بودن - خیال ساخته	پری: عجیب و غریب است! همه می‌خواهند از در بیرون برند. نه ما از این جا بیرون می‌ریم (پنجره را نشان می‌دهد).		
- سبب رها شدن تخیل و ایجاد حالت و فضایی در ذهن تماشاگر که مطلوب نمایش نامه‌نویس بوده است. - فانتزی (خیال ساخته)	پری: آن‌ها (مرده‌ها) در شهر «یادگار» هستند آن شهر سر راه پرنده آبی است. بعد از چهارراه سوم، چسبیده به چهارراه، دست چپ		
- فانتزی (خیال ساخته) - به دور از واقعیت و معمول - رها شدن تخیل	پری: این همان الماسی است (در کلاه) که همه چیز را نمایان می‌کنه... وقتی الماس را این طور چرخاندی آن وقت به چرخ دیگه بدهی گذشته را دوباره می‌بینی، یک چرخ دیگه بدهی گذشته را دوباره می‌بینی، به چرخ دیگه، آینده را هم می‌بینی... این الماس ابزار عجیب و کار آمدی است، سر و صدا هم نداره.		
- فانتزی (خیال ساخته) - شخصیت نمایشنامه با اندازه متناسبی از ابهام و ابهام و رمز	- این دخترهای قشنگ کی هستند؟ پری: ترس این‌ها ساعت‌های زندگی تواند، چون به لحظه آزاد و پدیدار هستند و خوشحالی می‌کنند.		
- رها شدن تخیل - جان بخشیدن به اشیا - شخصیت نمایشنامه با اندازه متناسبی از ابهام و ابهام و رمز	روح نان به شکل مرد ساده لوحی که به رنگ نان قبایی پوشیده و صورتش از آرد سفید شده ... آتش با صورت و لباس آتشی رنگ که به گوگرد درخشان آلوده شده دور میز عقب نان می‌دود و از زور خنده پیچ و تاب می‌خورد سگ و گربه که پای گنجی خوابیده‌اند به دو شخص تبدیل می‌شوند. روح آب به شکل دختر زیبایی که گیسوان پریشان‌ش به اطراف بدن ریخته، ظریف و چابک، با لباس‌های نیلی رنگ، از کوزه خارج می‌شود پایله شیر برمی‌گردد و از جای آن دختر سفید پوشی که از همه چیز می‌ترسد برمی‌خیزد. کله قند که پای گنجی گذاشته شده بزرگ می‌شود و یک سر سفید از کاغذ بیرون می‌آید. چراغ می‌افتد و می‌شکند و از میان آن دختر جوانی ظاهر می‌گردد.		
- تمثیل - فانتزی (خیال ساخته)	رویم مرغ سعادت (پرنده آبی) را به دام آریم	دوم	دوم
- زبان ساده و شاعرانه، موسیقایی	سگ: نگاه کنیید چه لباس قشنگی ... تاراش از طلاست! طلای خالص		
- جان بخشیدن به اشیا - رها شدن تخیل	گربه: پری می‌گفت: آخر سفر زندگی ما هم تمام می‌شه گربه: همه ما دارای روحی هستیم که بشر هنوز نشناخته و به آن دست نیافته		
- به کار بردن مفاهیم	پری: من صلاح دونستم سمت فرماندهی شما رو به روشنایی بدهم او پیشوا و راهنمای شما خواهد بود		
- رها شدن تخیل - جان بخشیدن به اشیا - شخصیت نمایشنامه با اندازه متناسبی از ابهام و ابهام و رمز	- من گرسنمه پری به نان: یک تکه از بدن‌ت را برای بچه‌ها ببر		
- سبب رها شدن تخیل و ایجاد حالت و فضایی در ذهن تماشاگر که مطلوب نمایش نامه‌نویس بوده است.	پری: یک درخت کهن می‌بینی که یک تابلو بهش آویز و و روش نوشته «دیوار یادگاره» این درخت در جلو خونه پدر پزرگتونه		

پرده	تابلو	متن	نماد
سوم	سوم	- یک علامت گذاشته‌اند که معلوم می‌کند این جا اول شهره	- استفاده از عناصر برای نشان دادن مفاهیم
		پدر بزرگ: من امروز طور دیگه هستم و ساق پام می‌خاره	- تمثیل
		مادربزرگ: هر وقت که شما به یاد ما می‌افتید، ما بیدار می‌شیم و شما را می‌بینیم.	- زبان خیال‌انگیز مبهم
		پدر بزرگ: چه کودی پاتون می‌ریزن که این طور قد می‌کشید!	- زبان طنز
سوم	سوم	مادربزرگ: از وقتی که این جا آمده‌اند حالشون از پیش خیلی بهتره. این جا ناخوشی و زحمت وجود نداره.	- سبب رها شدن تخیل و ایجاد حالت و فضایی در ذهن تماشاگر که مطلوب نمایش نامه‌نویس بوده است.
		مادربزرگ: دل خوشی ما همینه. اگه بدونید چه خوبه وقتی شماها از ما یاد می‌کنید.	- بیان واقعیت در تخیل
		تاریکی: بشر آن قدر فضوله که می‌خواد خودشو نخود هر آشی بکنه	- تمثیل
		گرچه: به غیر از سگ که بر ضد ماست، دیگران همه از رفقا هستند	- زبان طنز
چهارم	چهارم	تاریکی: پاسبان تمام اسرار طبیعت هستم	- فانتزی (خیال ساخته)
		تاریکی: فضول و بردن جهنم گفت هیزمش تره	- تمثیل
		روح‌های درختان بعضی آهسته و کسل از تنه‌ی خود بیرون می‌آیند.	- جان بخشیدن به اشیا - شخصیت نمایشنامه با اندازه متناسبی از ابهام و ابهام و رمز
پنجم	پنجم	باد با ریش بلند سفیدش (ریش درخت) بازی می‌کند.	و رمز
		گاو: چرا خودت بی‌گدار به آب می‌زنی	- تمثیل
ششم	ششم	-----	-----
چهارم	چهارم	از تمام گورهای گشاده یک جور بخار محو، سبک مثل بخار آب خارج می‌شود بعد کم کم سفید می‌شود سنگینی پیدا می‌کند.	- سبب رها شدن تخیل و ایجاد حالت و فضایی در ذهن تماشاگر
		دو کودک آبی یک خوشه انگو که مانند چلچراغ به یک چوب آویزان است پیش می‌آورند. هر دانه انگور از یک گلایی بزرگتر است و مثل این است که از فیروزه ساخته شده است.	- تمثیل - زبان خیال‌انگیز
		کودک: زمان که دروازه‌بان این دیاره، هیچ کس را نمی‌گذاره دست خالی از اینجا بیرون بره	- سبب رها شدن تخیل و ایجاد حالت و فضایی در ذهن تماشاگر
		یکی از بچه‌ها: من جعبه‌ی دو جنایتم را که اختراع کرده‌ام و باید روی زمین رواج بدم فراموش کردم و دارم. من کوزه افکارم را که برای بیداری بشره، فراموش کردم...	- تمثیل - زبان خیال‌انگیز - سبب رها شدن تخیل و ایجاد حالت و فضایی در ذهن تماشاگر
پنجم	پنجم	یکی از آنها: آقای زمان، بگذارید من با او برم. دیگری: آقای زمان، بگذارید من با او بمانم.	- درونمایه اموری محنت‌انگیز
		-----	-----
پنجم	پنجم	روشنایی طلایی روز از درزهای دریچه‌ها به داخل اتاق نفوذ می‌کند.	- زبان ساده و شاعرانه، موسیقایی، خیال‌انگیز
		- اگر یکی از شما آن پرنده را پیدا کرد خواهش می‌کنم به ما پس دهید. ما آن را برای خوشبختی آینده‌مان لازم داریم.	- تمثیل - ایجاد حالت و فضایی در ذهن تماشاگر که مطلوب نمایش نامه‌نویس - زبان موسیقایی، مبهم و زنگ‌دار

بررسی کلی نمادگرایی در فضا و متن نمایش نامه پرنده آبی
ت ۴) جمع‌بندی نمادگرایی در فضا و متن نمایش نامه پرنده آبی

نمایشنامه	عنوان	جنبه نمادگرایی
پرنده آبی	فضای معماری	<ul style="list-style-type: none"> - ایده طراحی - تزیینات تا حدودی - اکثرا اجزا و عناصر
	متن نمایشنامه	<ul style="list-style-type: none"> - درونمایه اموری محنت‌انگیز - تمثیل - زبان ساده و شاعرانه، موسیقایی، خیال‌انگیز - ایجاد حالت و فضایی در ذهن تماشاگر که مطلوب نمایش‌نامه‌نویس - زبان موسیقایی، مبهم و زنگ‌دار - جان بخشیدن به اشیا - شخصیت نمایشنامه با اندازه متناسبی از ابهام و ابهام و رمز - پیام مبهم و غیرصریح - غیر معمول بودن - خیال ساخته

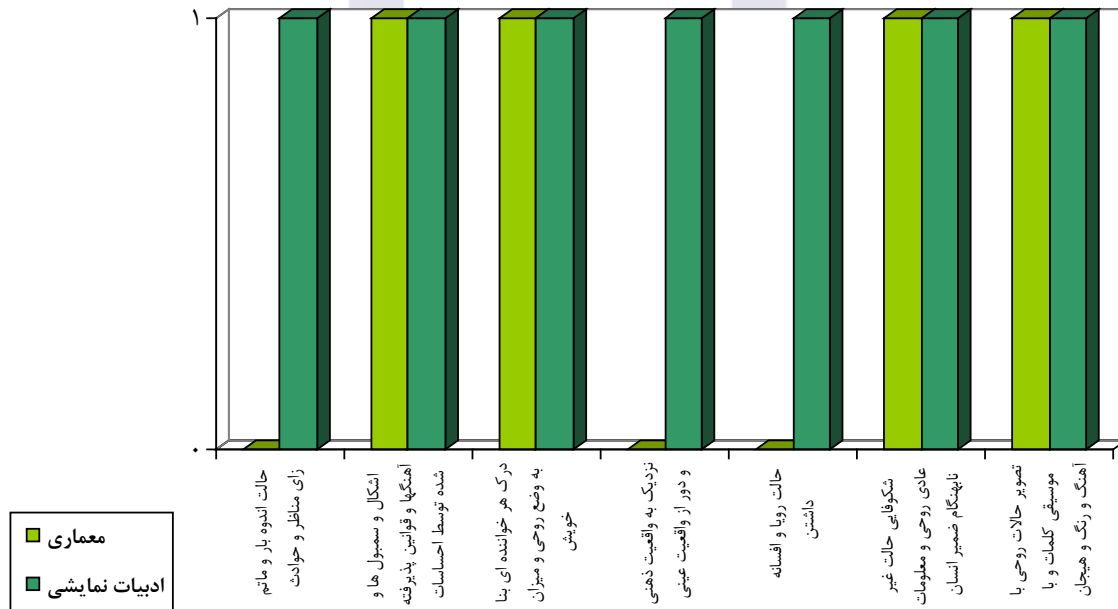
براساس (نوشین، ۱۳۸۵) از نگارنده

ت ۵) بررسی ویژگی‌های کلی نمادگرایی و ویژگی‌های کلی معماری و ادبیات نمایشی نمادگرا در فضاهای معماری و متن نمایشنامه پرنده آبی

نمادگرایی	عنوان	فضاهای معماری	متن نمایشنامه
ر	حالت اندوه بار و ماتم زای مناظر و حوادث	+	+
	اشکال و سمبول‌ها و آهنگها و قوانین پذیرفته شده توسط احساسات	+	+
	درک هر خواننده ای بنا به وضع روحی و میزان خویش	-	+
	نزدیک به واقعیت ذهنی و دور از واقعیت عینی	-	+
	حالت رویا و افسانه داشتن	-	+
	شکوفایی حالت غیر عادی روحی و معلومات نابهنگام ضمیر انسان	+	+
	تصویر حالات روحی با موسیقی کلمات و با آهنگ و رنگ و هیجان	+	-

معماری	+	+	کانسپت و ایده‌ی طراحانه
	-	-	ریاضیات
	+	+	هندسه و تزیینات
	+	+	اجزا و عناصر
ادبیات نمایشی	+	+	ایجاد حالت و فضایی در ذهن تماشاگر که مطلوب نمایش‌نامه‌نویس
	-	-	زمینه‌ی فراگیر، حالت و فضا
	+	-	اندازه متناسبی از ابهام و ابهام و رمز شخصیت‌ها
	-	-	تکرار برخی از نمادها برای زنده نگاه داشتن لحظات مهم و نکات مهم نمایش‌نامه در ذهن تماشاگر
	+	+	زبان ساده و شاعرانه، موسیقایی، تکرارشونده خیال انگیز مبهم و زنگ دار
	+	+	درنمایه اموری محنت انگیز
	+	+	فانتزی (خیال ساخته)
	+	-	تمثیل
	-	-	متفاوت و متضاد واقعیت‌گرایی

ت ۶) ویژگی‌های کلی نمادگرایی در معماری و ادبیات نمایشی

نتیجه‌گیری

نمادگرایی سبکی است که به دلیل تمایل انسان به معنا و نشانه‌ها ایجاد شده است. این سبک در اکثر هنرها به ویژه معماری و ادبیات نمایش نیز مشهود است. نمادگرایی دارای ویژگی‌های کلی است که هر شاخه از هنر برخی از این ویژگی‌ها را در درون خود جای می‌دهند. این ویژگی‌های کلی عبارتند از: داشتن حالت اندوه‌بار و ماتم‌زا که در معماری صدق نمی‌کند ولی در ادبیات نمایشی وجود دارد، پذیرش اشکال و نمادها توسط احساسات که هم در معماری و هم در ادبیات نمایشی نیز وجود دارد، درک شخصی خواننده و بیننده از سمبل‌ها که در هر دو هنر صدق می‌کند، قوی بودن جنبه ذهنی بر جنبه عینی و همچنین حالت رویایی داشتن که بیشتر در هنر ادبیات نمایشی صدق دارد تا در معماری، شکوفایی حالت غیر عادی روحی و معلومات نابهنگام ضمیر انسان که هم در معماری صدق می‌کند و هم در ادبیات نمایشی، تصویر حالات روحی با موسیقی کلمات و با آهنگ و رنگ و هیجان در هر دو هنر صدق می‌کند. از طرفی هر گرایشی از هنر از جمله معماری و ادبیات نمایشی نیز در این سبک دارای ویژگی‌های منحصر به فرد خود می‌باشند که گاهی هنرمند با توان خود این ویژگی‌ها را در دیگر شاخه‌ها دخالت داده و ترکیب می‌کند. در معماری ویژگی‌های نمادگرایی عبارتند از: کانسپت و ایده‌ی طراحانه، اجزا و عناصر که هر دو در ادبیات نمایشی نمادگرا نیز صدق می‌کند و هندسه و تزئینات، ریاضیات که در ادبیات نمایشی نمادگرا صدق نمی‌کند. از طرفی ویژگی‌های نمادگرایی در ادبیات نمایشی عبارتند از: متفاوت و متضاد واقعیت‌گرایی، فانتزی (خیال ساخته)، زبان ساده و شاعرانه، موسیقایی، تکرار شونده، خیال‌انگیز مبهم و زنگ‌دار، تکرار برخی از نمادها برای زنده نگاه داشتن لحظات مهم و نکات مهم نمایش‌نامه در ذهن تماشاگر، زمینه‌ی فراگیر، حالت و فضا، ایجاد حالت و فضای در ذهن تماشاگر که مطلوب ایجاد کننده است، که این ویژگی‌ها را می‌توان به صورت هنرمندانه‌ای در

معماری به کار گرفت و ویژگی‌هایی مثل: تمثیل، اندازه متناسبی از ابهام و ابهام و رمز شخصیت‌ها، درونمایه اموری محنت‌انگیز که هیچ وجه اشتراکی در معماری ندارد. از نمونه ادبیات نمایشی این سبک نمایش‌نامه‌ی پرند آبی نمایش‌نامه‌ی معروف نویسنده مشهور این سبک (موریس مترلینگ) می‌باشد. در این نمایش‌نامه فضاهای معماری که نمایش در آن اتفاق می‌افتد و متن نمایش‌نامه هر کدام به نحوی این سبک را بروز می‌دهند. فضا و متن هر دو شامل برخی از ویژگی‌های کلی نمادگرایی شامل: اشکال و سمبول‌ها و آهنگها و قوانین پذیرفته شده توسط احساسات، حالت اندوه‌بار و ماتم‌زای مناظر و حوادث، شکوفایی حالت غیر عادی روحی و معلومات نابهنگام ضمیر انسان و همچنین شامل برخی از ویژگی‌های کلی معماری نمادگرا شامل: کانسپت و ایده‌ی طراحانه، هندسه و تزئینات، اجزا و عناصر، و برخی از ویژگی‌های کلی ادبیات نمایشی نمادگرا مثل: ایجاد حالت و فضای در ذهن تماشاگر که مطلوب نمایش‌نامه‌نویس، زبان ساده و شاعرانه، موسیقایی، تکرار شونده خیال‌انگیز مبهم و زنگ دار، درونمایه اموری محنت‌انگیز، فانتزی (خیال ساخته) می‌باشند. این امر نشان‌دهنده‌ی این است که با فضا نیز می‌توان تخیل ایجاد کرد و بیننده فضا را آن طور که خود تصور می‌کند درک می‌کند، می‌توان رنج و غم را در بنا با استفاده از عناصر فیزیکی نشان داد. همچنین می‌توان در متن و نوشته‌های ادبی و نمایشی با استفاده از کلام، هندسه و تزئینات، ایده‌ی طراحانه و عناصر را وارد روح کار کرده و احساسات خواننده را درگیر نمود.

پی‌نوشت:

۱- Homo-significands

۲- Icon

۳- Index

۴- Symbol

۵- Symbolism

۶- Objective

۷- Subjective

۸- Ambiguity

۹- Vagueness

۱۰- Mystery

۱۱- Allegory

فهرست منابع:

- بمانیان، محمدرضا؛ دراز گیسو، سید علی؛ سالم، پایا (۱۳۹۲)، «بررسی تطبیقی کاربرد نماد و نشانه‌ها در آثار معماری دوره‌های صفوی و معاصر ایران»، مجله نقش جهان، سال سوم، شماره ۲، صص ۱۳-۲۱
- چندلر، دانیل (۱۳۸۷)، **مبانی نشانه‌شناسی**، مترجم مهدی پارسا، چاپ دوم، انتشارات سوره مهر، تهران
- دینه سن، آنه ماری (۱۳۸۹)، **درآمدی بر نشانه‌شناسی**، مترجم مظفر قهرمان، نشر پرسش، آبادان
- سلطان‌زاده، حسین (۱۳۹۰)، «نمادگرایی در تاج محل»، مجله هویت شهر، شماره نهم، سال پنجم، صص ۳۷-۴۸
- صفرزاده، منصور (۱۳۸۹)، «درآمدی بر سمبولیسم»، مجله ادبیات جهان، دوره بیست و سوم، شماره ۴، صفحات ۶۲-۶۴
- صفوی، کورش (۱۳۹۲)، **درآمدی بر معنی‌شناسی**، چاپ پنجم، انتشارات سوره مهر، تهران
- قاسم‌زاده، محمد (۱۳۷۷)، «نمادگرایی در ادبیات نمایشی»، کتاب ماه هنر، شماره ۲، صص ۳۰-۳۱
- مشیری، مینو (۱۳۸۷)، «ماترلینک، پیشگام مکتب سمبولیسم در ادبیات نمایشی (به مناسبت شصتمین سال درگذشت موریس ماترلینک)»، مجله فرهنگی و هنری بخارا، شماره ۶۸ و ۶۹، صص ۶۴-۷۳
- میرصادقی، میمنت (۱۳۶۹)، «شناخت مکتب‌های ادبی - نمادگرایی (سمبولیسم)»، چیستا، شماره ۶۸۹، صص ۱۱۰۴-۱۱۰۷
- ناظرزاده کرمانی، فرهاد (۱۳۶۷)، **نمادگرایی در ادبیات نمایشی**، چاپ اول، انتشارات برگ، تهران
- نقره‌کار، عبدالحمید؛ رئیسی، محمد منان (۱۳۹۰)، «تحلیل نشانه‌شناختی سامانه مسکن ایرانی بر پایه ارتباط لایه‌های متن / مسکن»، نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی، شماره ۴۶، صص ۵-۱۴
- نوشین، عبدالحسین (۱۳۸۵)، **پرنده آبی**، چاپ دوم، نشر قطره، تهران

A Comparative study of symbolism in architectural spaces and the dramatic literature text in Maurice Maeterlinck's play "The Blue Bird"

Siroos Jamali, Ph.D., Assistant Professor of Architecture, Islamic Azad University of Tabriz

Parvin Farazmand, PhD student in Architecture, Islamic Azad University of Tabriz

Abstract:

A symbol is a mark or word that indicates, signifies, or is understood as representing an idea, object, or relationship. It is something that is represented by something else and a physical object that stands for another object, person, or idea. It is the sign of the object or something that adds to the feeling of an object or the other. In this way, the artist offers facts, not directly but as symbols. Symbolism is the representation of one thing for another using a person, object, or idea. It is also a powerful force for communicating meaning; certain themes or ideas affect the mind of the audience more profoundly when presented indirectly through a symbol than when presented overtly. However, symbolism has a different usage in different aspects of art and symbols appear differently and in every course are unique and the meaning of this word in psychology or literature, drama, architecture, etc... are not the same. In architecture, it's clear that architecture is not simply the 'design of buildings' that are mere physical enclosures. On the contrary, it is an expression of thoughts, preferences, beliefs and emotions in built form, symbolically communicating and imparting relevance to its users. In that field, architects can use patterns to shape the building and create unique buildings with the same patterns. Symptoms can be a contributing factor in promoting a sense of place with the audience. On the other hand, dramatic art is another aspect of art that uses symbols and symbolism. There are many kinds of symbols. Normally, dramatists weave clues into the work to indicate that certain elements are intended to be taken as symbols. The Blue Bird is a famous play in symbolism whose text and places have symbols in themselves. In this study, the researchers aimed to compare the differences and similarities of symbolism features in dramatic literature and architecture in Maurice Maeterlinck's play The Blue Bird. The method used is descriptive analytical and the tools used are library studies and analysis of data from library studies. As a result, in some cases, places can create imagination and viewers can percept what they are, and the pain and sorrow can be shown in physical elements. Also we can use physical elements in writings and dramas with words and emotions. Using words, geometry and decorations, ideas and elements engage emotions of the reader.

Key words: symbolism, architecture, dramatic literature, The Blue Bird